

בין אידיאולוגיה לכוח

יעקב שביט

במלחמת לבנון נפגשו והשתלבו זה בזה בפעם הראשונה שתי פנים של האידיאולוגיה של תנועת החרות. היה זה לתנועה מבחן דראמטי ונוקב שסיים מעגל שראשיתו באידיאולוגיה של "שבירת ההבלגה" ע"י האצ"ל למן שנת 1937. מצדה האחד, היו ההשקפה ההיסטורית הלאומית והטיעונים האכסיסטינציאליסטיים והמוסריים המכלכלים ומחזקים אותה, ומהצד האחר, התפישה בדבר השיטה המדינית והיחס בין מטרות לאמצעים, בין מוסר לאלימות ולשימוש בכוח צבאי. בעוד שבשנים 1937-1939 מדובר במסגרת צרה של טרור וטרור-נגדי בתחומי הישוב היהודי, הרי בשנת 1982 מדובר על מלחמה כוללת שבה מופעל כוח צבאי מודרני מסיבי. בשני המקרים האויב - ארגונים פלסטינאיים מזוינים: אולם, על אף שבמשך שנים אלה (1939-1982) השתנו יחסי הכוחות הצבאיים בצורה מהותית, האידיאולוגיה, על כל מרכיביה, עברה רק שינוי מזערי. זו אותה אידיאולוגיה שהרקע ההיסטורי שלה - חוסר-אונים בסיסי בעידן לידתה, ואשר במהלך התפתחותה היה עליה לקבל פיצוי על השאיפות הלאומיות הרדיקליות מחד גיסא, ועל רפיון הכוח וחולשת העשייה מאידך גיסא; והיא היא אשר בשנת 1982 העניקה לגיטימציה מוסרית ופוליטית למי שבידיו עוצמה צבאית המבטאת פוטנציאל לאומי מבוסס. האידיאולוגיה של האצ"ל בשנות "המרד" היתה אידיאולוגיה של קבוצה שולית (גם בתוך הפריפריה הפוליטית-חברתית שלה עצמה) שגם השפעתה שולית. בשנת 1982 היתה זאת האידיאולוגיה שעיצבה, והנחתה את מהלכי המלחמה - או לפחות העניקה לה את הלגיטימציה שלה. אכן, עלייתו לשלטון של הליכוד בשנת 1977 התפרשה כמפנה היסטורי. אולם "מפנה היסטורי" מתרחש רק כאשר אידיאולוגיה אלטרנטיבית מתחילה להגשים את עצמה בתחומים מרכזיים וקובעים של מדיניות וחברה.

מי שראה בעלייתו של הליכוד לשלטון במדינת ישראל ב-1977 "תקלה היסטורית" או "אסון היסטורי" גיסא ודאי מאז לנתח את הרקע ואת הגורמים שהביאו לאותה "תקלה". וכך נפוצו מאד הפובליציסטי-

קה והעיון הפסאודו-מחקרי שנשאו אופי של פולמיקה, חרטה וקינה. מנקודת-מוצא זו, כל פעולות הממשלה מתחילת כהונתה הן באופן עקבי והגייוני שרשרת ארוכה של משגים הנובעים לא מתפקוד או שיפוט לקוי, אלא מעצם מהותה ומן האידיאולוגיה המנחה אותה.

האידיאולוגיה כרקע לעליית הליכוד לשלטון

כיוון שתנועת החרות – הכוח הדומיננטי וההגמוני בממשלות הקואליציה מאז 1977 – היא מפלגה אידיאולוגית-דוקטרינרית מובהקת, שעברה ממעמד של אופוזיציה עקבית, למעמד של מפלגה-שלטת, אחרי למעלה מחמישים שנות אופוזיציה, יש לבחון כיצד עמדה ועומדת האידיאולוגיה שלה במבחן המציאות. ההנחה המובלעת כאן היא שמפלגה דוקטרינרית לא תימנע מן הנסיון ליישם את מטרותיה, וכי "בכורח המציאות" תידחק לנתיב פרגמטי. כיוון שמדובר במפלגה שהאידיאולוגיה שלה נתפשה בעיני יריביה ומבקריה תמיד כעקרה, לא-ריאליסטית, ואף "משיחית" – הציפיה היתה כפולה: או ש"המציאות" תחייב התפשרות אתה – ובכך ישתנו מדיניותה ואופיה של המפלגה, או שהאידיאולוגיה תנסה לכוף את עצמה על "המציאות" ונסיון זה יוליך למבוי-סתום, למשבר ואפילו לאסון לאומי. אולם חשובה לא רק האידיאולוגיה, אלא גם ההקשר ההיסטורי, שבו היא אמורה לצאת מן הכוח אל הפועל, והאמצעים העומדים לרשותה לצורך זה. הרקע ההיסטורי לעליית הליכוד היה הקפאון המדיני המתמשך, ושליטתה של מדינת ישראל על טריטוריות שיש לה תביעות לריבונות על כולן או על חלקן. במשך כל תקופת היותה באופוזיציה גרסה תנועת החרות, כי יש להתנגד להסכמים מדיניים וטריטוריאליים חלקיים וכי יש לחתור רק להסכם שלום מלא. תפישה מדינית זאת נחשבה בדרך-כלל כעקרה וכבלתי-מעשית, אולם, במרוצת 1977 נוצרו נסיבות "מהפכניות" שאיפשרו את מימושה המלא וכן יכולים מנהיגי "חרות" לטעון כי הסכם השלום עם מצרים הוכיח את צדקת התזה הבסיסית של הרוויזיוניזם. התזה של "קיר הברזל", שגרסה כי אין לנהל משא-ומתן מדיני עם הערבים עד שלא יכירו בלגיטימיות של התביעה הלאומית היהודית על ארץ-ישראל; ועד לאותו זמן צריכה הציונות להציב "קיר ברזל", קרי, נוכחות מושרשת אשר תשכנע כסופו של דבר את הערבים להשלים עם קיומה של ישות לאומית-

יהודית בארץ, וכדברי ז'בוטינסקי: "הדרך היחידה המובילה להסכם כזה הוא קיר-הברזל. כלומר, קיומו של כוח כזה בארץ-ישראל, אשר לא יושפע בשום פנים ואופן ע"י לחצם של הערבים. במלים אחרות: הדרך היחידה להשגת הסכם בעתיד, היא הסתלקות מוחלטת מכל נסיונות ההסכם בהווה" (ז'בוטינסקי, "על קיר הברזל" (אנחנו והערבים), 1923).

הסכמי קמפ דייוויד

העיתונאים וכותבי ספרי-הזכרונות שביקשו לשחזר ולהסביר את המהלכים שהביאו להסכמי קמפ דייוויד ולחזוה השלום, תיארו בדרך כלל את ראש הממשלה, מנהיגה של תנועת החרות והמבטא המובהק של תפישת-עולמה, כמי שנדחק לווייתורים על-ידי קבוצת שרים מתונה יותר, וכמי שטעה או הוטעה ומכל מקום פעל בניגוד להצהרותיו וביניגוד לאמונה בסיסית ומוצקה שלו. אולם העוקב אחרי כל התבטאויותיו של מנחם בגין בכתב ובעל-פה במרוצת השנים, לא ימצא בהן שום מחויבות, חד-משמעית לריבונות ישראלית על חצי-האי-סיני. יתר על כן, בכל הכתבים הרוויזיוניסטיים, ולאחר-מכן של תנועת החרות, לא ימצא – אלא בשוליים בלבד – טיעונים היסטוריים לזיקתו של סיני לארץ-ישראל. אומנם נוצרה דינמיקה פנימית, בעיקר בקרב החוגים הלאומיים-הראדיקליים בתנועת החרות, שצירפה נימוק קים של תועלת אסטרטגית-צבאית וכלכלית לנימוקים שהצביעו על זיקה היסטורית, אולם בגין עצמו נזהר מלהתחייב על כך; למשל, כאשר התנגד להסכמי הביניים, אחרי מלחמת יום הכיפורים, הוא עשה זאת משום שהתמורה ששילמו המצרים לא נראתה לו מספקת: "הן שמתם לב, כי סאדאת ושליטי ערב האחרים אינם מבטיחים לנו שלום, אפילו היינו נסוגים לקווי 4 ביוני 1967" – כתב בגין בדצמבר 1976. "המדובר באי-לוחמה, שאיננו שלום. לו היה בא עלינו הסדר כזה, מדוע יעשו אתנו שלום?" ודאי, במהלך המשא-ומתן היה עולה הדבר בדידו, היה עומד על אי-פינוי פיתחת רפיח, אבל הסכמתו היתה אפשרית בראש ובראשונה משום שטריטוריה זאת לא היתה מעולם חלק מתבנית-היסוד הטריטוריאלית של תפישתו ההיסטורית-הלאומית. משעה שהתמורה היתה מה שביקש וקיבל – הסכם-שלום חוזי מלא, לא היה קשה עליו לשלם את מלוא התמורה. בגין יכול אפוא, לטעון, כי בחזית המצרית הוכיחה התזה ה"זבוטינסקאית"

חתימה המעוגנת בצרכים טקטיים בלבד. הם גרסו כי במרוצת חמש השנים הללו (ואולי עוד קודם לכן) תתבע ממשלה בראשותו של בגין את החלת הריבונות הישראלית על שטחים אלו ובוודאי לא חוותר בשום מקרה על תביעת הריבונות שלה להלכה ולמעשה. אילו נחתמו הסכמי קמפ דייוויד בניסוחם הקיים עליי ממשלה בראשות המערך, היה הדבר נתפס אצל מנחם בגין וחברי תנועתו כוויתור מהותי ועקרוני, משמע – "בגידה".

מנחם בגין יכול היה לנווט את מדיניותו מתוך "יתרון" אידיאולוגי ותעמולתי הנובע מהאווירה הציבורית השוררת בישראל מאז יוני 1967: בעוד שכמפלגת אופוזיציה היתה תנועת החרות מותחת ביקורת קשה על הממשלה בשל "ותרנותה" או "מתנותה", הרי המערך כאפוזיציה יכול למתוח ביקורת רק על "האקטיביזם המופרז" ו"העדר המתנות" של הליכוד. באווירה הציבורית הקיימת בשנים האחרונות קשה יותר להגן על אסטרטגיה דפסיבית לכאורה, מאשר על "אקטיביזם", שהרי ביקורת כנגד "מתנות" נחשבת לביקורת "לאר מית פטריוטית", שאיננה מקשה על הממשלה אלא מחזקת את עמידתה, ואילו ביקורת כנגד "עודף אקטיביזם" מוצגת כ"חוסר פטריוטיות" ו"המחלישה את עמידת הממשלה".

העמדה האוטוריטטיבית והיתרון התעמולתי בדעת-הקהל – כל זאת בנוסף לתהליך שכבר הרכו לכתוב עליו, של העצמת הסמלים הלאומיים הקשורים ב"שלמות הארץ" ובריבונות יהודית עליה – העניקו לממשלות בראשותו של מנחם בגין יתרון גדול. בניהול המדיניות הלאומית גם בעיצומם של המשברים הסוערים שבויכוח על הסכמי השלום ופינוי הישובים מפיתחת רפיח. כל אלה אפשרו לו לכרות חוזה שלום עם מצרים, להחיל את החוק הישראלי על רמת הגולן ולהפעיל את תכנית "הסיפוח הוחל" של הגדה המערבית, במגמה להכין את התשתית להחלת הריבונות הישראלית עליה. מבחינה זאת היתה תכנית האוטונומיה נוסחה "מבריקה", ואפשרות יחידה להגיע לשלום עם מצרים בלי לקבוע בריבונות וחד-משמעית את גורלה של הגדה המערבית, בעוד האופציה של הריבונות הישראלית נשארת פתוחה.¹

הישנה את מוצקותה ואת צדקתה ההיסטורית והראיה: כאן נעשה חליפין על-פי התיזה הו'בוטנסקאית של "מחיר מלא" ולא חלקיק הפוגע, בסופו של דבר, באמינותה ובחוסנה של הצינונות שהיא "צד המוכר", החושף חולשתו ללחצים מתחדשים ונדרש לשלם מחיר נוסף ללא תמורה הולמת או תמורה כלשהי.

יש לזכור בהקשר זה את מעמדו האוטוריטטיבי של מנחם בגין בתנועתו שבכוחו מנע כמעט כל התנגדות מתוכה ובלם הופעתן של קבוצות אופוזיציוניות. כשקמה קבוצה כזאת, על רקע הסכמי "קמפ דייוויד", מצאו עצמם חבריה מחוץ לתנועת החרות ואחדים מהם ייסדו מסגרת מפלגתית חדשה ("התחיה"). מרכז תנועת החירות, שכונס לעיתים רחוקות, העניק תמיד גיבוי מלא למנהיג התנועה וכך יכול היה מנחם בגין לנהל את מדיניות החוץ והבטחון שלו בלי לחשוש מפני אופוזיציה פנימית ממשית או מפעילות של קבוצות-לחץ העוונות את מדיניותו. לעמדה ולעוצמה כזו לא זכה אפילו בן-גוריון במפלגתו, כשעותיו הגדולות. אולם לא סוד שליטתו המוחלטת של מנחם בגין במפלגתו, הוא שמעניין אותנו, חשוב יותר הוא האמון המלא שרווח שים רוב חברי התנועה לבגין, כמבצעה הנאמן של האידיאולוגיה הלאומית, גם שעה שנדמה שמהלכיו אינם עולים בקנה אחד עם האידיאולוגיה הזאת. בשורש האמון הבלתי-מסוייג הזה ההנחה כי בגין לא ויתר על "המטרה הסופית" וכי המהלכים המדיניים שהוא נוקט אינם אלא מהלכים טקטיים שיעדם הסופי בכל מקרה, להשיג את המטרה האסטרטגית (הלאומית) התואמת את עקרונות-היסוד.

בגין והכאריזמטי

לפעמים מנהיגות פוליטית נקלעת לדילמות קשות: בבקשה להשיג מטרה מסוימת היא נאלצת לבצע מהלכים בעלי תדמית אחרת לגמרי (למשל מנהיגות מפא"י בתקופות פולמוס החלוקה, שעה שצידדה בתכנית החלוקה אך לא יכלה להציע בעצמה תכנית כזאת ואף לבטא בפומבי ובאופן חד-משמעי את הסכמתה). ואילו מנהיגות פוליטית של מנחם בגין, משוחררת מדילמה כזאת. חסידיו של בגין האמינו לו – גם שעה שחתם על הסכמי קמפ דייוויד, שקבעו כי בתום תקופת המעבר של חמש שנות האוטונומיה "יתנהל משא-ומתן על המעמד הסופי של הגדה המערבית ועזה", והפתרון שייקבע "חייב להכיר גם בזכויות הלגיטימיות של העם הפלסטינאי ובדרישותיהם הצודקות" – כי זוהי

האידיאולוגיה שמימשה את עצמה – כוח צבאי ופוליטי

השינוי המהפכני במעמדה של האידיאולוגיה הרוויזיוניסטית היה הפיכתה מאידיאולוגיה שאין מאחוריה עוצמה לאידיאולוגיה שברשר" תה כוח פוליטי וצבאי. אם קודם לכן תוארה אידיאולוגיה זאת כ"עקרה" וכ"בלתי ניתנת למימוש", היתה קביעה זו מבוססת על ההלכה ולא על המעשה. בשנת 1977 ניתנה לאידיאולוגיה הרוויזיוניסטית רגישות ראויה האפשרות להתנסות במבחן המציאות. למן 1977 ביקשה להוכיח כי האידיאולוגיה ה"בלתי ריאליסטית" כביכול היא פוליטיקה ריאליסטית לכל דבר. המהלך העקוב של ההיסטוריה העלה את הליכוד לשלטון בתקופה שבה בנתה מדינת ישראל עוצמה צבאית מספיקה כדי להפעיל מדיניות כוח יזומה. שנות החמישים עם העדר ההודאות שבהן, (שלא לדבר על עידן חוסר הכוח של שנות השלושים והארבעים) התחלפו לוודאות של שנות השישים; גם מלחמת יום הכיפורים, שאכן פגעה בה, לא מוטטה אותה. כל אולם שיקולים מדיניים פראגמטיים על גבולות כוחה של מדינת ישראל – השתנו עם עלות הליכוד לשלטון. הרטוריקה – האותנטית – המשיכה לבטא חרדה קיומית מתמדת: אך בפועל, ניתנה בידי מנחם בגין ושריו עוצמה כבירה שלא היתה בידי קודמיהם. לאידיאולוגיה הישנה, שקודם לכן היתה חסרת שינויים ורפת'אונים, ניתנה בפעם הראשונה העוצמה המסוגלת לממש את עצמה. במלחמת לבנון, השתלבו הנכונות לנצל את העוצמה הלאומית כאידיאולוגיה הרוויזיוניסטית, הנותנת לגיטימציה מוסרית מלאה להפעלתה. במובן זה נעשתה מלחמת לבנון פרשת-דרכים בתולדות מדינת ישראל וההגשמה הציונית. שנים לעגו לרוויזיוניזם ויורשיו שהוא "מרבח מלל", מנותק מן המציאות וחסר כוח-עשייה. ביוני 1982 התברר כי ההיסטוריה הציונית הניחה בידיו כוח להפוך הלכה למעשה. ההיסטוריה איננה שואלת כל העת "מי יצר את העוצמה?" אלא "מי השתמש בעוצמה ולאיה צורך?". הדיאלקטיקה ההיסטורית של הציונות הניחה לתנועת העבודה לבנות תשתית לאומית רחבה ואיתנה; על גבה טיפס ועלה הרוויזיוניזם לשלטון. התיאוריה הבורוכוביסטית הוכיחה את עצמה במהופך, ובצורה איר-נית: לא הבורגנות היהודית בנתה את תשתית החברה היהודית ואחר כך המהפכה הסוציאליסטית באה ובנתה על זה חברה חדשה, כי אם הקונסטרוקטיביזם החלוצי (ולא רק הוא) בנה את החברה היהודית החדשה ועל גבו התחולל "המהפך"; או נכון יותר, "המהפכה

הרוויזיוניסטית" השתמשה בכלים שהעמידה לרשותה החברה שנבנתה, כדי להגשים את מטרותיה. מנקודת-מבט זאת – לא הסכם השלום ופינוי הישובים הנלווה אליו הוא נקודת-מיפנה בהיסטוריה הציונית אלא מלחמת לבנון, שכן ממנה נגזר השלב הבא: החלה חד-צדדית של הריבונות הישראלית על יהודה ושומרון. השגת יעד זה מבחינת התפישה הרוויזיוניסטית עשויה להיות נקודת-מיפנה דראמטית שתסגור מהלך היסטורי שראשיתו ב'14 במאי 1947, ואולי אפילו קודם לכן.

אמונת היסוד הרוויזיוניסטית הלאומית נבנתה על שני צירים:

(א) הצורך בשיתוף-פעולה אקטיבי ומלא בין התנועה הציונית בארץ-ישראל לבין מעצמה גדולה. שיתוף-פעולה זה צריך היה להתבסס הן על שיתוף אינטרסים "אנוכי" והן על אידיאולוגיה משותפת. בהקשר שלנו, שיתוף-פעולה מלא עם ארצות-הברית, שלא התכחשה ליעדי המאבק נגד הטרור הבינלאומי שאש"ף במקודד, והיתה מעוניינת, כמובן, לבלום את קידום האינטרסים הסובייטיים במזרח-התיכון, איפשר לישראל, שלא כבעבר, ניהולו של מבצע צבאי רחב-ממדים, בנסיבות בינלאומיות נוחות, שהעניקו לה יד-חופשית המשוחררת מלחצים ומאיומים כמעט במשך כל תקופת המלחמה.

(ב) עם ישראל רשאי וחייב, מבחינה היסטורית לאומית, קיומית ובטחונית, להשליט את ריבונותו המלאה על כל שטחי ארץ-ישראל המערבית, אם בדרך של משא-ומתן והסכם ואם בדרך של כיבוש צבאי. כל פגימה בריבונות המלאה איננה ויתור טקטי-פרגמטי, אלא ויתור עקרוני ומהותי על הזכות המקודשת. תפישה זאת שהתפתחה והתעצמה במרוצת שנות השלושים – למעשה כתגובה על מאורעות חרפ"ט – הגיעה למיצוי מלא ערב מלחמת העולם השנייה תוך ויכוח פנימי עמוק, ואף דראמטי, בתוך התנועה הז'בוטינסקאית, ובגיבושה זה ניצבה במידה לא קטנה אף בניגוד לעמדתו היסודית של ז'בוטינסקי עצמו. מלחמת העולם השנייה ושואת יהודי אירופה הוסיפו לה עומק אמוציונאלי ואקסיסטנציאלי. מכאן, כל איום על בטחונו של מדינת ישראל הוא איום קיומי שכל האמצעים כשרים כדי להילחם בו ולבטלו.

הקשר האידיאולוגי לבעיית הפלסטינאים ולאש"ף

לא פילוסופיית החיסול המדיני של אש"ף ודוקטרינת הטרור שלו הפכוהו לאויב קיומי של ישראל. אש"ף מגלם את האנטי-יזוה,

לתפישת ה"אדנות", בהיותו גורם לאומי פלסטינאי פעיל, התובע אף הוא את מלוא הריבונות - זו הערבית - על ארץ-ישראל המערבית כולה. יתר על כן, מדינות ערביות החזיקו, וחלקן עוד מחזיק בדוקטרינת החיסול; גם הן היו והינן איום בטחוני מתמיד על שלמותה של מדינת ישראל. הטרור הפלסטינאי אינו יחודי בעמדתו ובשיטות האלימות שהוא מפעיל. אולם, בעוד שמדינה ערבית ריבונית יכולה להיות צד למשאומתן מדיני עם מדינת ישראל, מייצג אש"ף את הצד הטוען ל"אדנות" על ארץ-ישראל כולה ועל-כן איננו עוד בגדר מדינת אויב אלא הופך להיות אויב קיומי. מנקודת-מוצא זו מאשש בגין את ההשוואה בין אש"ף לבין הנאצים: לא עוצמת האיום ותכליתו, אלא מהותו הבסיסית היא שיוצרת בעיניו את המקבילה: היטלר-עראפאת. יש כאן ביטוי מובהק לדיכטומיה היסודית בגישה הרוויזיוניסטית כלפי הערבים הפלסטינאיים: מצד אחד - הגדרתם כחסרי אופי לאומי, אוכלוסיה פאסיבית העשויה להסתפק בזכויות של מיעוט לאומי, ומצד אחר - אימה גדולה מפני הלאומיות ה"ילידית", ה"אוטוכטונית" ואפילו ה"פראית" של האוכלוסיה הערבית-הפלסטינאית. השקפתו הלאומית-הקיומית של ראש הממשלה עשתה אותו ערוך ומוכן אינטלקטואלית ונפשית לצאת למלחמה יוזמה כוללת נגד המאחז האקסטרטורינלי של אש"ף בלבנון, בלי לייחס חשיבות מרובה להגדרה מדויקת של עוצמת הכוח והאיום הצבאי בפועל. ההיסטוריוסופיה, הצידוק המוסרי והמוסרני, הרטוריקה כלפי פנים וכלפי חוץ - כל אלה היו ערוכים, מוכנים ומופנמים עמוק אצל מנהיג הרוויזיוניסטים וראש ממשלת ישראל.

בגין ושרון

אריאל שרון, בעל התפישה האסטרטגית-כוחנית חסרת המעצורים, הוציא אל הפועל תכנית צבאית גדולה בלי להיות מוטרד ע"י לבטים וספקות כאשר לשימוש בכוח הצבאי הגדול ומתוך בטחון עצמי מוחלט בכישוריו כאסטרטג וכמצביא. בשנים הראשונות לממשלת הליכוד מנעה קונסטלציה פוליטית פנימית את מינויו של אריאל שרון לשר בטחון. המכשולים הוסרו אחרי הבחירות האחרונות והמפגש בין בגין לשרון אי אפשר היה שלא יניב את התוצאה - מלחמה יוזמה בקנה-מידה גדול. הצירוף הפרסונלי של בגין כראש ממשלה ואריק שרון כשר בטחון הפגיש בהכרח את האידיאולוגיה של "קיר הברזל"

והתפישה האסטרטגית-כוחנית - שתי השקפות-עולם שבאות ממקורות שונים ונפגשו בנסיבות נוחות עם כינון הקואליציה השניה של הליכוד.

בגין ושרון היו שותפים כל העת בהתנגדותם לפשרות חלקיות ולפעולות בקנה-מידה מוגבל. ביסוד השקפתם ההיסטורית היתה האמונה ב"אסטרטגיה גדולה", בפעולה שתשנה מן היסוד את מערך הכוחות והמגמות במזרח התיכון במעללים דראמטיים, ע"י יצירת עובדות היסטוריות חדשות שאינן ניתנות לערעור ולשינוי. המפגש בגין-שרון שחרר את הציונות מכבלים של הסתייגות ומשימוש בלתי מרוסן בעוצמה צבאית והעביר את מהלכי השימוש בכוח צבאי לפסים חדשים לגמרי.

אומנם ויכוח על מיגבלות הכוח הצבאי והפעלתו, ליווה את הציונות מראשיתה. הוא הפך לפולמוס נוקב בשנים 1936-1939 (ויכוח "ההבל-גה") והגיע לשיאו בשנות מלחמת העצמאות. המעבר מפעולות תגמול והרתעה למלחמה כוללת היה מלווה ויכוח עקרוני בפיקוד "ההגנה". בדצמבר 1948, בעיצומה של מלחמת העצמאות, גרס מפקד הפלמ"ח, יגאל אלון, שיש להטיל "עונש קיצוני" על ריכוזי אוכלוסיה שנודעו לשמצה והיו ידועים במעשיהם הנפשעים נגד יהודים, והוסכם ש"אם יש ידיעות מבוססות על ריכוזי כנופיות... יש לפגוע נמרצות בכפרים על כנופיותיהם". אולם, במלחמת לבנון התרחבה מאוד התפישה של "מלחמת מגן" ותרגמה מגבולותיה של כל הגדרה סבירה. זאת לא היתה מלחמה יוזמה נגד מערך צבאי של אויב סדיר, אלא מלחמה יוזמה נגד מערך חצי-צבאי של ארגוני טרור. המלחמה היוזמה נועדה לא רק להרוס את התשתית הצבאית הלוגיסטית והמדינית של אש"ף, אלא לשנות מן היסוד מצב פוליטי פנימי בארץ שכנה תוך הפרת ריבונותה. כדי להשיג מטרה זו הופעל כוח צבאי גדול, כשהמטרה שהוצבה לו לא היתה טאקטית בלבד, אלא בעיקר אסטרטגית-מדינית. מלחמה זו הובילה את ישראל לכיבוש צבאי של חלק מלבנון ובירתה, מה שמוגדר כפעילות "צבא כיבוש" על אדמתה, לזמן ששיעורו אינו ידוע עתה. מעצם מהותה, משרשיה הרעיוניים, ביססה פעולה צבאית זאת מדיניות של התערבות צבאית מאסיבית בארצות ערביות שכנות (בראש ובראשונה בירדן) והיא רואה בה אינטרס מדיני, בטחוני וקיומי של ישראל, ובכך העניקה לה לגיטימציה מלאה.

אירוניה אחרת של ההיסטוריה היא כי בצאתה מעידן של אי-ודאות וריסונים לעידן של עוצמה צבאית גדולה ושל בטחון עצמי מופלג

ירשה מדינת ישראל באמצעות הקונצפציה האיסטרטגית של שר הבטחון את "שלושת המעגלים" המפורסמים של עבד אל-נאצר. גם קודם לכן הופעל כוח לעיתים, ולא אחת כוח מאסיבי, אך מעולם לפני כן לא נוצר השילוב בין פוטנציאל צבאי גדול כל-כך, לבין איסטרטגיה כוחנית חסרת סייגים ופילוסופיה ורטוריקה, המעניקות להם לגיטימציה מוחלטת.

המפגש שרון-בגין איפשר איפוא מימוש חלום כמוס של התנועה הציונית בראשיתה, כי יהיה בכוחה לממש את הפוטנציאל הגלום בה ולשנות מן היסוד את דמותו של המזרח התיכון. מיגבלות אידיאולוגיות ערכיות ומיגבלות מדיניות וצבאיות, מנעו עד שנת 1982 לממש פוטנציאל זה הלכה למעשה. בגין ושרון "שחררו את השד מתוך הבקבוק". תולדות הציונות נכנסו בשנת 1982, במלאת מאה שנה להתיישבות הציונית החדשה בארץ-ישראל, לעידן היסטורי חדש שסופו מי ישרוננו, הן באשר לאופיה של המדינה ולתרבותה הפוליטית והן באשר למעמדה הבינלאומי ולמקומה במזרח-התיכון.

הערות

1. לכד מהפוכליציסטיקה הנרחבת בנושא, ראה באחרונה את חיבוריהם של כפכפי/ וגנר: שורש המחלוקת / הריב ההיסטורי בין תנועת העבודה והרוויזיוניזם, ושל דב בר-ניר: מו'בוטינסקי עד בגין / דיוקנה של תנועה, שניהם בספריית "מן המוקד" / עם עובד, 1982.
2. ראה לענין זה ספריהם של: זאב שיף / איתן הכר / אהוד יערי / שנת היונה (זב"מ), שמואל כ"ץ, לא הדר ולא כבוד (ספריית "מעריב") ועוזי בנזימן, ראש ממשלה במצור (דביר, 1981) וכן ספרי הזכרונות של עזר וייצמן ומשה דיין.
3. מ. בגין, "מכשירי הקרקע למדינה פלסטינית", מעריב, 10.12.1976.
4. הרבה דובר על המקור ה'בוטינסקאי' של "תכנית האוטונומיה", ולא כאן לדון בשונה ובדומה בין רעיונותיו של ז'בוטינסקי ותכניתו של בגין. אולם הבקי בהיסטוריה המדינית של המנדט הבריטי ימצא בלי ספק קווי-דמיון רבים בין תכנית ישראלית רשמית זאת לבין תכנית בריטית שונות שהציעו אוטונומיה ליהודים במסגרת מדינה ערבית.
5. לענין זה ראה מאמרי "יתם התנועה הרוויזיוניסטית לתנועה הלאומית הערבית" ב"הציונות והשאלה הערבית", הוצאת מרכז שזר, תשל"ט, עמ' 71-88.
6. ראה לענין זה י. שביט, "הבלגה או תגובה", הוצאת אוניברסיטת בראיילן, 1982.